

AHMET YORULMAZ

Savaşın
Çocukları

Girit'ten Sonra Ayvalık



Remzi Kitabevi

AHMET YORULMAZ 1932 yılında Ayvalık'ta doğdu. İzmir, İstanbul ve Ayvalık'ta gazete muhabirliği yaptı, gazete çıkarıldı. Otuz üç yıl aralıksız kitapçılık yaptıktan sonra, araştırmacılığa, çevirmenliğe, yazarlığa yöneldi. Çağdaş Yunan edebiyatından bugüne değin, büyükler için, Kostas Tahçi'den, iki basım yapan *Üçüncü Düğün Çelengi*'ni, Stratis Çirkas'tan *Bomba Nurettin*'i, Menis Kumandareas'tan *Eski Tüfekler*'i, Vasilis Vasilikos'tan *Bir Aşk Hikâyesi*'ni, Kostas Tomanas'tan *Eski Selânikliler*'i; çocuklar için, ünlü savaş karşıtı Stratis Mirivilis'ten *Post Avcısı* ve ilerici kadın yazar Ellis Aleksiyu'dan *Tombik ile Zıpzıp* adlı romanları çevirdi. Yine Yunanca'dan *Öldürülenin Eli* ve *Mucizeler Avlusu* adlı iki sahne oyunu çevirdi.

Çevirdiği çok sayıda hikâye ve şiir *Varlık*, *Türk Dili* ve başka dergilerde yayınlandı. Asım Bezirci'nin, *Dost Türk-Yunan Şairlerinin Diliyle Barış* isimli kitabında çevirilerine geniş yer verildi.

Ayvalık'ı Gezerken adlı monografisi yayımlandı. *Savaşın Çocukları* ilk romanıdır.

Ahmet Yorulmaz'ı 2014 yılında kaybettik.

AHMET YORULMAZ

*Savaşın
Çocukları*
Girit'ten Sonra Ayvalık



Remzi Kitabevi

SAVAŞIN ÇOCUKLARI / Ahmet Yorulmaz

© Remzi Kitabevi, 2023

Yayın hakları, ONK Ajans
aracılığıyla satın alınmıştır.

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayanlar: Neclâ Feroğlu - Ömer Erduran

Son okuma: Öner Ciravoğlu

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2167-8

BİRİNCİ-ÜÇÜNCÜ BASIM: Belge, 1997-1998

DÖRDÜNCÜ BASIM: Geylan Kitabevi, Ocak, 2000

BEŞİNCİ BASIM: Remzi Kitabevi, Şubat 2002

DOKUZUNCU BASIM: Aralık 2023

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

Sunuş

Bu roman, zulüm görmüş Giritlilerden sadece birinin, Hasanaki'nin, Aynakis Hasan'ın dramıdır.

Aynakis Hasan, Anadolu'dan ve Rumeli'den adaya giden askerlerin, büyük olasılıkla on beşinci kuşaktan bir çocuğudur.

İşte *Savaşın Çocukları – Girit'ten Sonra Ayvalık*, adaya ilk çıkan Türklere sonraki siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler içinde, insanımızı vermeyi amaçlar. Başka bir deyişle, yerinden sökülüp atılan adalı Osmanlı Türkü'nün dramını, Aynakis Hasan'ın yaşantısıyla dile getirir.

Bu kitap, 1998 güzünde (17-20 Eylül), İngiltere'de Oxford Üniversitesi, Queen Elizabeth House'ta yapılan "Türkiye-Yunanistan arasında zorunlu nüfus değişimi – 1923 Lozan Antlaşması sonuçlarının değerlendirilmesi" konulu konferansta sunulan bildiride, uzun boylu anlatılmıştır.

1948 yılında Ayvalık'ta ölen bir Girit mübadilinin bıraktığı üç defterdeki bilgilerin yardımıyla oluşan bu romanı ve bunu izleyen *Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı* romanını, İngiliz antropoloji profesörlerinden Dr. Peter Loizos da, bir tezine dayanak yapmıştır.

Ahmet Yorulmaz

BİRİNCİ BÖLÜM

*“İlk basamakları hor görme hiç,
çünkü oraya basarak çıkarsın saraylara.”*

BİR GİRİT HALK KOŞUĞU

I

Doğrusunu isterseniz, bana ‘Aynakis’ Hasan demelerinin nedenini bir türlü anlayamamışım. Tertemiz çizmelerimden, haki külot pantolonumdan, bastonumdan, başımdaki kırmızı festen miydi acaba?

Kimbilir, belki boğaz kısmını parlak taşlı, uzun bir iğneyle tutturduğum gömleğimin yakasındaki kravattandı, belki de sağ elimin küçük parmağındaki, şarap renkli taşıyla ilgi çeken yüzüğümden... Sonra buna da aklım yatmıyor, yeleğimdiki altın köstekli, ince, zarif saatimden, diye düşünüyorum bazen.

Yok yok, bunların hiçbiri bana böyle bir ad takılmasının gerçek nedeni olamaz. Olamaz, çünkü, benden evvel, Kokulu Nail Bey gibi biri vardı önümde: Yakasındaki karanfile küçük el fenerlerinin ampulünü takıp, cebindeki pile bağlı gizli bir telle pırıl pırıl aydınlatan, Avrupa’dan getirttiği losyonlarla ayaklarını yıkayan, gazyağı ve lüks lambalarının aydınlatamadığı sokaklardan geçerken pencerelerden, “Kokulu Nail Bey geliyor!” diye Rum kadınlarının birbirlerine sinyal verdikleri beyzâde...

Ya da karanfil bıyığım, esmer tenim, orta boyum için mi böyle diyorlardı? Bulamıyorum. Ayna sözcüğündendi, bu

sözcükten türemeydi diyorum bazen; ayna, aynaya benzeyen...

12

Her neyse, adım Hasan, boş verin ötesine. Kılık kıyafetime bakarak, Hanya'nın önde gelen zenginlerinden Şakırağazâde Ferit Bey örneği bir patron olduğumu sanmayın. Ben sadece, günün koşullarına uymuş, ekmeğini rahat bir biçimde kazananlar takımındandım. Gün boyu koşturup duran, akşam yemeklerini de meyhanelerden birinde yiyen bir 'akşamcı'.

Diyeceğim, Ferit Bey harika bir adamdı. Venizelos'un, "Türkler dışarı!", "Büyük Yunanistan!" diyerek başlattığı, bizleri köyünden, evinden eden, bir bölüğümüzün büyük kentlerde sürünmesine, bir bölüğümüzün çarpışmalarda ölmesine, bir bölüğümüzün de evinde tarlasında boğazlanmasına neden olan 1897 ayaklanmasından; dört büyük ülke donanmasının Hanya'nın Suda limanına gelerek demirlemesinden; geçici sözde bir yönetim kurmalarından sonra Ferit Bey, hem postu hem çifti çubuğu güvenliğe almak için, Fransız uyuşuna geçmişti. Uyuşuyla beraber, başındaki fesi de değiştirmiş, şapka takar olmuştu. Oysa fesi, bizim kadınlar Müslümanlığın yaşadığının işareti, Rum kadınlarıysa çapkın ya da yakışıklı erkeğin süsü sayarlardı...

İşte bu Ferit Bey'in, o sıralarda bir çocuk olan bana selam vermesi, unutamadığım anılarımdan biridir. "Merhaba oğlum," derdi atının üstünde geçerken. Çiftliğinden dönerken rastlaşırdık onunla. Başında şapka, elinde gümüş saplı bir kırbaç, çizmeli ayaklar eğerin üzengisinde; altında, rahvan giden, sıırım gibi bir Arap atı... Bana, bizlere verdiği selam Rumcaydı; Fransızca konuştuğuna da tanık olmuştuk. Nerden bildin, dersiniz, konuştuğu adamın Fransız olduğunu duymuştuk, ayrıca o adam Rumca bilmiyordu. Ama, Ferit Bey Türkçe biliyor muydu? diye sorarsanız, korkarım doğru bir yanıt veremeyece-

ğim buna. Bu nedenle, yani öz dilimiz, anadilimiz olması gereken Türkçeyi tam bilemeyişiğimizden bir burukluk duymuşumdur hep. Kör olasıcalar bizi buralara serpmişler, fakat dilimizi, geleceğimizi hesaba katmamışlardı. İstanbul'dan gönderilen birkaç öğretmen kaçımıza, ne ölçüde dil öğretebilirdi? Hem ne öğretmenler! Özellikle bunlardan biri, coğrafya öğretmeni İsmail Efendi, cehaletiyle ün salmıştı. Ne öyküler, ne öyküler yakıştırdı ona. Yaygın olanlardan bir tanesi şöyleydi: Arkadaşları, İsmail Efendi'yi coğrafyacı oluşu nedeniyle bilgili sayarlar, bilmediklerini ona sorar, danışmışlar. Arkadaşı Nesip Öğretmen'in bir gün, İsmail Efendi'ye, Trablusgarp'taki(*) Derne kentinin hangi yönde bulunduğunu soracağı tutmuş.

İsmail Efendi, "Kuzeyde," yanıtını vermiş hemen.

"Ama efendim," demiş Nesip Öğretmen, "herkesin söylediğine göre, kuzeyde Yunanistan var, hani onların Hellas dedikleri yer."

Bu karşılıktan İsmail Efendi rahatsız olmuş: "Efendim bana mı söylüyorsun bunları? Yoksa kafam yerinde değil mi sayıyorsun?"

Nesip Öğretmen, "Tamam efendim, kuzeyde diyorsanız öyledir," demiş. "Fakat kuzey neresidir?"

İsmail Efendi, "İyi anlamın için soracağım, Türkiye ne taraftadır?"

"Kuzeyde efendim."

"Derne'de hangi dili konuşuyorlar?"

"Arapça."

"Pekiyi Arapça Türkçe ile akraba değil mi?"

"Doğru efendim."

"Türkiye'de hangi dil konuşuluyor?"

(*) Girit'in güneyinde. Yeni adıyla Libya.

“Sorulur mu, elbette Türkçe.”

İsmail Efendi'nin yanıtı ilginçtir: “O zaman Derne'yi niye güneyde arar durursun?”

Girit'in güneyindeki Afrika kenti, Arapçanın Türkçeye akrabalığı yüzünden, kuzey kenti olup çıkmıştı.

Öykü, bu denli olmasa da, durumun pek iç açıcı olmamasından uydurulmuştu herhalde. Sarıklı, cüppeli öğretmenlerin yetersizliği anlatılmak isteniyordu.

Dil konusunu geveleyip duruyorum, en kabadayımızın elli kadar Türkçe sözcük bildiğini söylersem, sakın ayıplamayın beni. Hele okuryazar olanlarımız o kadar azdı ki, iki elin parmaklarını geçmezdi sayıları. Çevremizdekileri saymaya çalışayım: Tahmişçizâde Mehmet Macit Bey, Mevlevihane Şeyhi, Alyotzâde Mustafa Tevfik Bey, Ağazâde Mehmet Behçet Bey, Fotinzâde Nesimi Bey, Bedribeyzâde İbrahim Bey, Darmarzâde İbrahim Bey, yetişmeme çok yardım etmiş Rum matbaacı-gazeteci Vladimiros, anayurda göç edenlerin belgelerini hazırlayan Karma Göç Komisyonu'ndaki Türk üye, Ustaoglularından Behçet Bey ile Hanya'daki fotoğrafhanenin sahibi İstanbullu Baha Bey... Ha, bir de Kavurzâde Celal Bey adını anımsıyorum. Bunlar üst düzeyde Türkçeyi bilenler, yazanlardı. Bunların ve daha birkaçının dışında kalan büyük çoğunluğumuz on-on beş, en çok bilebilenimiz elli sözcüklü adamdı. Bu tam bilenlerden bir örnek, Behçet Bey, Göç Komisyonu Başkanı olan İsviçreli'nin yardımcısıydı. İstanbul ve Paris'te eğitim gördüğü söyleniyordu. Bizlerin, o sıralardaki söyleyişimizle, “Cel burada,” dediğimize, o, “Buraya gel!” derdi. Yaşlı Rum Vladimiros'a gelince: İstanbul'da Tahtakale'de matbaacılığı öğrenirken gençliğinde, Türkçeyi de bir güzel hazmetmişti. Tahtakale'ye, “Taht-el-kal'a,” derdi. Türkçesinden, kafasından yararlandığım, bağınaz olmayan Rumlardandı.

En önemlisini eklemeyi unuttum: Din duygumuz. Biz Girit Türklerinin, tek tek ya da toplu biçimde işlenen cinayetlerden yıılmamızı önleyen, bu din duygusu olmuştur. Köylerimizin kuşatılması, ırktaşlarımızın öldürülmesi, papazlarla ve okullarla yapılan Rumlaştırma girişimleri, temelde hep boşa çıkmıştır. Gerçi, yaşlarımızda onlara bakarak karalar giydik; Rumca'yı anadilimiz yerine koyduk, ama dinimizle Türklüğü hiçbir zaman unutmadık. O denli ki, Girit Türkü'ne, hem de Rumca olarak sorarlar: "Türk müsün Mehmet?" Yanıtı hem Rumcadır, hem de hazindir: "Meryem adına yemin ederim ki Türk'üm." Bu iki şeye sarıldık hep. Siz dilediğiniz kadar, bir ulusu ulus yapan niteliklerin ilki dil birliğidir, deyin. Genel olarak elbetteki böyledir. Ama biz Giritliler, bu kuralın –olumlu anlamda– dışında kalmış bir topluluktuk. "Biz Türküz!" diyor da, başka bir şey demiyorduk. Öteki Türk topluluklarını küçümsemek için değil de, din ve ulus inançlarımızın ne denli güçlü duygular olduğunu belirtmek amacıyla söylüyorum bunları... Giritlinin kendini tamamen Türk hissetmesinin nedenleri hakkında bir örnek vereceğim: 1645'te adaya çıkan Türk askeri, yanında kadın taşımış olamazdı; sonraları Rumeli'den, Anadolu'dan Türk kadını gelmiştir, getirilmiştir; fakat kadından yana topumuzun kökeni, Anadolu ve Rumeli kadını değildi herhalde. Padişah III. Ahmet'in annesi bile, Rabia Gülnuş Emetullah Valide Sultan, Giritlidir. Girit'in alınması 1669'da tamamlanır, III. Ahmet'in doğumu ise 1673'tür. Bu, şu demektir: Sonradan Valide Sultan olacak kadın, Girit'in zaptı tamamlanmadan çok önce saraya gönderilmiş bir savaş ganimetidir; Venedik, Bizans ya da Kuzey Afrika kökenlidir.

Adaya çıkan Osmanlı Türkü'nün soyundan gelmiştir; demek ki ataerkildir Girit Türkü. İşte bu ataerkilliği bizi ayakta

tutan, kadına egemen olan, çocuğunu Türklük-Müslümanlık duygularıyla yetiştirmesini sağlayan. Ulusumuzu hiçbir zaman unutmamak, demiştim. Çok doğrudur bu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanlar, Girit Türkü'nü askere aldı, Yunan askeri üniforması giydirip cepheye sürdü. Yunan üniforması taşıyan bu Türkler, artık Yunan askeridir, Yunanların savaşlarıyla savaşacak, onlara kurşun atacaktır...

Ama gelin görün ki, bu askerler Türklüklerini unutmamıştı; askerlik ve savaş yasalarını bir kenara iterek, Yunanların savaşları Osmanlı'nın müttefikleri Almanya, Avusturya-Macaristan kuvvetlerine, 'Bunlar Türk'ün yandaşıdır, dolayısıyla bizdendir,' düşünce ve görüşüyle ateş açmadılar, bunun üzerine, savaş mahkemelerine gönderildiler, kurşuna dizilmelerine karar verildi. Belleğimde yanlış kalmadıysa, bir Fransız generalinin uzun uğraşları sonucu, bu karar yerine getirilmedi. Anımsayacaksınız, o savaş Osmanlı Devleti'nin yok olma sürecini başlatmıştı. Bırakalım bunları, savaşların canı cehenne-me! Ölen insanlar, yıkımlar, kıyımlar, açlıklar, hastalıklar göz önünde tutulursa, savaşın sözü mü edilir? Adı kurusun!

II

Kamış köyünün üç yüz kadar nüfusu vardı, Rumlar eşanlamda, ‘Kalami’ diyorlardı köyümüze. II. Dünya Savaşı sırasında, köy halkı, Alman paraşütçülerine büyük darbeler indirdiği için, köyümüzün ve bağlı olduğu ilçe Kandano’nun Nazi uçaklarınca yerle bir edildiğini, Anadolu’nun Ayvalık’ında radyo haberlerinden öğrendim. Taş üstünde taş bırakmamışlardı. Tarihin de talihin de acı rastlantısına bakın: Çocukluğumuzda biz Türklere kırk beş gün süreyle kan kusturan yer, kırk beş yıl sonra bir başka barbar tarafından cezalandırılıyordu.

Zeytininden kestanesine, bağlarından sebze bahçelerine dek her şeyi olan, varlıklı sayılabilecek bir köy... Zeytinyağı ve şaraptan sonra keçiyoynuzu da üretiliyordu. Reçelde kullanılan, ağacında görüldüğünde şaşkınlığa neden olan ‘ağaç kavunu’ da yetişirdi. Her biri şöyle böyle bir kilo çeken bu meyve, bir dalda bir tane oluyordu, o dala yerden destek yapılarak ağaçta tutulabiliyordu. ‘Kitro’ diyorduk biz buna. Sıdıkalılar, Elfiyeler bizde zeytin toplayıp zeytinyağı üretimine, bahçelerde çalışıp sebze üretimine katkıda bulunurken; onların Mariyaları, Evredikileri, Fotinileri bağbozumunda üzüm toplardı şaraphaneleri için. Rumlarda da zeytincilik, bahçecilik vardı; bağcılık, şarapçılık fazladandı.

Verimliydi toprağımız. Köyümüzün kenarından geçen küçük çayın yanında kocaman bir çınar ağacı vardı. İki toplumun da –aslında birbiriyle kaynaşmış, iki ayrı ırktan iki ayrı dinden bireylerin demem daha gerçekçi olacak– kahveleri, o çınarın etrafındaydı. Yalnız meyhane, Manusakis adlı Rum’a aitti. Meyhaneci, serpilme çağımızın ilk döneminde, akşamüzerleri bahçemizden ya da zeytin tarlamızdan dönüştü, kapısının önünden geçerken, büyüklüğe özenen çocuksu bir davranışla verdiğim selamı, gülerek, içtenlikle yanıtlardı:

“Kalispera Hasanaki.”(*)

Daha sonraları, Rum bakkal Hristakis’ten istediklerini alıp getirdiğimde, müşterilerine kızartmakta olduğu ciğerden bir-iki parça keser, bir kahve fincanı tabağına koyarak:

“Şunun tadına bir baksana Hasanaki,” diyerek uzatırdı bana.

Bazen de bu, birkaç izmarit balığı olurdu. Bu balıklar, daha güneyimizdeki kıyı kasabası Paleohora’dan, haftada bir-iki giden köylülerce getirilirdi. Üç saatte gelirlerdi oradan, ama 5-6 okka balık tazeliğini yitirmezdi. Temiz zeytinyağında nar gibi kızarmış izmaritler... Söz aramızda, günümüz meyhanelerinde böyle doğal, lezzetli mezeler yok artık.

İzmarit balıkları, ikişer-üçer kuyruklarından tutularak unlanır, kızgın zeytinyağıyla dolu tavaya bırakılırdı. Kuzu ciğeri tavasındaysa yöntem başkaydı: Ciğer, büyük bir parça halinde tavaya konurdu. İki yanı kızartıldıktan sonra, iki bıçak çaprazlamasına tutularak, tava içinde parçalara bölünür, bir-iki kez daha yağda çevrilip alınırdı. Bu denli kalabalık olmayan o yılların dünyasında, meyhaneciler sabırlıydı, lezzetli yiyecekler hazırlayan usta kişilerdi; bizimki gibi küçük köylerde

(*) İyi akşamlar Hasancık!

Girit'i Venediklilerden, 1645'te başlayan ve tam 24 yıl süren savaşlarla almıştı Osmanlılar.. İki buçuk yüzyıl kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalan Girit adasının kaybedilme tehlikesi belirdiğinde, büyük kitleleri bir araya getiren mitinglerde ağzlarından düşmeyen slogan şuydu: "Girit bizim canımız, feda olsun kanımız!"

Bütün bu protestolara karşın, Avrupa'nın "Hasta Adam" yaftası yapıştırdığı Osmanlı Devleti, Girit'i âdeta altın tepsi içinde Yunanistan'a sunmuştur. Bu süreçte, Girit'teki insanımız, yani en az on beş kuşaktır adada bulunan Osmanlı Türk'ü, nasıl bir dram yaşamıştır?

Ahmet Yorulmaz bu romanda, Aynakis Hasan'ın yaşamı çerçevesinde, yerlerinden sökülüp atılan Giritlilerin dramını anlatmaktadır..

"...Bir kitap okuyorum şu günlerde: Savaşın Çocukları. Girit'ten Ayvalık'a göç eden Hasanaki'nin yaşam öyküsü... yaşanmış ve hâlâ orada burada yaşanmakta olan nice göçlerin acısını duyuruyor. Uluslar arasındaki anlamsız düşmanlıkların ancak barışçı, dostça bir anlayışla ortadan kalkabileceğini düşünüyoruz..."

OKTAY AKBAL

"...Bu roman, Dido Sotiriyu'nun Benden Selam Söyle Anadolu'ya romanı gibi, yüce duygular üzerine kurulmuştur, hem de ona bir karşılık olarak yazılmış benzer. En büyük ödüllere layıktır..."

FAKİR BAYKURT

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2167-8



9 789751 421678

KDV'den muaftr